

ÜLKE KARŞILAŞTIRMALARI IŞIĞINDA TÜRKİYE'DE SENDİKA-SİYASET İLİŞKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Nebiye ŞAHİN*

Geliş Tarihi: 29.04.2018

Kabul Tarihi: 21.05.2018

ÖZET

Sendikalar 18.yüzyılın sonlarına doğru İngiltere'de Sanayi Devrimi'nin yol açtığı olumsuz koşullar nedeniyle ortaya çıkmıştır. Türkiye'de sendikaları doğuran koşullar ve sendikaların yapısı diğer Batı Avrupa ülkelerinden farklılık göstermektedir. Genellikle sendikalar, işçi sınıfının hak ve çıkarlarını koruyabilmek için ekonomik, sosyal ve siyasal fonksiyonlarını araç olarak kullanmıştır. Sendikalar, siyasal fonksiyonlarını daha çok hükümet politikalarını etkilemek amacıyla kullanırlar. Böylece siyasi parti ve sendikalar arasında karşılıklı çıkarlara dayanan bir ilişki doğmuştur. Siyasal partilerle kurulan ilişkilerin boyutu, sendikaların örgütlenme felsefelerine göre değişebilmektedir. Dünyadaki uygulamalara bakıldığında, sendika-siyasi parti ilişkilerinde günümüze kadar üç model ortaya çıkmıştır. Bu modeller; "bağımsız model", "bağımlı model" ve "ara bağımlı model" olarak sınıflandırılmaktadır. Bağımsız modelde, sendikalarla siyasi partiler arasında doğrudan ve organik bir ilişki mevcut değildir. Bu model içinde yer alan sendikalar, örgütsel çıkarları doğrultusunda mevcut partilerin programlarına bakarak, onlarla kalıcı olmamak şartı ile her zaman ilişki kurabilirler. Bağımlı modelde, sendikalar siyasi partiler karşısında bağımsızlıklarını koruyamamakta ve bir siyasi partinin güdümü altına girerek, rejimin gerektirdiği şekilde hareket etmektedirler. Ara bağımlı modelde ise, kendilerine yakın hissettikleri partilerle organik ilişki kurabildiği gibi, ilişkilerini organik olmadan da sürdürebilirler. Her iki grupta yer alan sendikaların ortak noktaları, siyasi partiler karşısında tamamen bağımlı konuma düşmemektir. Çalışmanın son kısmında ise bu modeller çerçevesinde çeşitli ülkelerin sendika-siyaset ilişkisi incelenmekte ve Türkiye açısından değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Sendika, Siyaset, İlişki modelleri

* Kırklareli Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, nebiyesahin123@gmail.com

Ülke Karşılaştırmaları Işığında Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisinin
Değerlendirilmesi

**Trade Union- Politics Relation Union-Politics In Turkey: Country
Comparisons**

ABSTRACT

Trade-unions emerged toward the end of the 18th century due to the negative conditions that industrial revolution had caused in England. The reasons which made trade unions in Turkey come into being and the structure of these trade unions are different from those in the West. Usually the unions used economic, social and political functions to protect the rights and interests of the working class. Trade unions use their political functions to influence the policies of government. So creating a relationship between political parties and trade unions based on mutual interests. The dimensions of these relations can change in accordance with organization philosophy of trade unions. When we look at the practices in the world, there are as many as three models emerged day by day in union-political party relations. These models are; "Independent model", "dependent model" and "interdependent model". In the independent model, there is no direct or organic relationship between trade unions and political parties. The unions in this model can always relate to them in terms of their organizational interests, on the basis of the programs of the existing parties and not permanently with them. In the dependent model, trade unions are unable to defend their independence against political parties and act under the direction of a political party, as the regime requires. In the interdependent model, they can maintain an organic relationship with the parties they feel close to, or they can maintain their relations without being organic. The common points of trade unions in both groups are not fully dependent on political parties. union-political relations of various countries in the framework of these models in the last part of the study are being examined and evaluated in terms of Turkey.

Keywords: Trade unions, Politics, Relationship Model

GİRİŞ

Sanayi devrimi sonrasında sefalet düzeyinde oluşan ücretlerin yükseltilmesi, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve genel oy hakkının elde edilmesi için uzun mücadeleler verilmiştir. Bunun sonucunda işçi sınıfının hak ve çıkarlarını korumayı amaçlayan sendikalar nihayet yasallık kazanmıştır. Böylelikle siyasi partiler sendikalara karşı ilgisiz kalamamış, en azından işçi oylarını alabilmek için ilişki içerisine girmişlerdir. Dolayısıyla sendika ve siyasi parti arasındaki ilişki karşılıklı çıkarlar doğrultusunda şekillenmiştir. Sendikalar temsil ettiği işçi sınıfının çıkarlarını en etkili şekilde savunabilmek için ekonomik ve sosyal fonksiyonun yanı sıra siyasi fonksiyonunu devreye sokarak, gerek siyasi parti kurarak gerek iktidara yakın durarak sorunlarına siyaset arenasında çözüm bulmaya çalışmışlardır. Sendikaların yerine getirmiş olduğu bu siyasi fonksiyon buldukları ülkenin hukuki mevzuatına, siyasi rejimine, ideolojisine, sendikaların dar ve geniş anlamda siyaset yapmalarına göre farklılık göstermektedir. Buna göre reformist yapıda olan sendikalar siyasi fonksiyonu ön planda tutarken, pragmatist yapıda olan sendikalar ise ekonomik fonksiyonunu ön planda tutmaktadır. Ancak bu pragmatist felsefeyi benimseyen sendikaların siyasi partilerle hiç ilişki kurmadığı anlamına gelmemelidir. Bu çerçevede kurulan ilişki iki örgütün karşılıklı çıkarları ve bağımsızlığına dayanmaktadır. Dolayısıyla pragmatik felsefeyi benimseyen sendikalar, bağımsız modelde yer almaktadırlar. Reformist anlayışı benimseyen sendikalar ise, belirli bir siyasi partinin maddi ve manevi güdümü altında, aralarında karşılıklı yardımlaşma esas alınarak ilişki kurmaktadır. Genellikle totaliter rejimli ülkelerde bu ilişki zorunlu olarak ortaya çıkarken, gelişmiş parlamenter ülkelerde ise bu ilişki gönüllü olarak ortaya çıkmaktadır. Üçüncü model olan ara bağımlı modelde ise, aynı dünya görüşünü paylaşan ve ortak amaçlara yönelik sendikalarla siyasi partiler arasında her iki örgütün bağımsızlığı söz konusudur. Çalışmada yer alan ülkeler incelendiğinde ABD sendikacılığında bağımsız model görülürken, Fransız sendikacılığında gönüllü bağımlı ilişki, İngiltere ve İsveç'te ise sıkı bir organik ilişki görülmüştür. Sendikalar, zaman zaman belirli bir siyasi parti ile organik ilişkiye girmeden ara bağımlı model çerçevesinde bağ kurmuşlardır. Bunun en tipik örneği Almanya'da "Alman Sendikalar Konfederasyonu" ile Sosyal Demokrat parti olmuştur. Japonya ise her ne kadar ABD sendikacılığından etkilense de zaman içinde kendi kültürünü baz alarak kendine özgü sendikacılık anlayışını ortaya

**Ülke Karşılaştırmaları Işığında Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisinin
Değerlendirilmesi**

koymuştur. Bu çalışmada bağımlı, bağımsız ve ara bağımlı modeller çerçevesinde çeşitli ülkelerin sendika siyaset ilişkisi incelenmekte olup, Türkiye’de tarihsel süreç içerisinde sendikalarla siyasi partiler arasında kurulan ilişkiler değerlendirilmiştir.

1. Sendika Kavramı ve Sendikaların Ortaya Çıkışı

Sendika kavramı, ilk olarak Sidney ve Beatrice Webb’ler tarafından “çalışma koşullarını iyileştirmek ve korumak amacıyla işçilerin kurdukları sürekli bir topluluk” şeklinde tanımlanmıştır (Tokol, 2017: 22, Uçkan vd, 2013: 2). Kökeni Antik Yunan dönemine kadar dayanan sendika kelimesi, bir şehrin yönetiminde “temsilcilik” görevi yapan kişi veya kişiler için kullanılan "syndic" kavramından türemiştir. Sanayi Devrimi sonrası sendika kavramı, “işçi sınıfının ekonomik ve toplumsal alanlardaki hak ve çıkarlarını savunan meslek örgütleri” olarak yer alırken, 20. yüzyılın başlarından itibaren ekonominin yanı sıra sosyal ve siyasal yapıyı da etkileyen güç haline gelmiştir. Ayrıca sendika kavramının ilk tanımlarında yer alan “işçiler” ifadesi zamanla tüm çalışanları kapsayacak hale gelmiştir. (Cerev ve Yenihan, 2016: 151, Mahiroğulları, 2013: 1). Bu yüzden günümüzde sendikalar, toplumun bütün üyelerine hitap etmeleri, devlet ve devlete bağlı kurumlara karşı bağımsız olmaları, gönüllülük ilkesi kapsamında üyeleri tarafından kendi çıkarları için kurulmuş olmaları ve baskı grubu gibi özelliklere sahip olmalarından ötürü sivil toplum örgütlerine dönüşmüşlerdir (Yorgun, 2007: 318). Sendikaların içine aldığı kitlenin geniş ve ekonomik açıdan zayıf olması işçi sendikalarını ön plana çıkarmıştır. Bu nedenle sendika denildiği zaman genellikle işçi örgütü akla gelmektedir (Tokol, 2017: 22, Uçkan vd, 2013:4).

Sendikacılığın doğuşu 1768’de James Watt tarafından üretilen buhar makinesinin icadı ile ortaya çıkan Sanayi Devrimi’ne dayanmaktadır. Zira sendikacılığın kurucu unsuru olan “işçi sınıfı”, Sanayi Devrimi sonucu doğmuştur (Mahiroğulları, 2013: 5). Şenkal’a göre, Sanayi Devrimi’nin en ilginç özelliği hükümet desteği olmaksızın kendiliğinden ortaya çıkmasıdır. Ayrıca buhar makinesinin icadı Sanayi Devrimi için sadece bir kıvılcımdır. Ona göre Sanayi Devrimi’nin gelişimi Rönesans ve Reform hareketleri, Fransız İhtilali ve uluslararası ticaretin hızlanma dönemine kadar uzanan bir

birikimin sonucudur (Şenkal, 2007: 16). Öte yandan Tokol'a göre Sanayi Devrimi sonucu doğan işçi sınıfının haklarını korumayı amaçlayan sendikaların kurulabilmesi için bazı koşulların gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu koşullar; sanayileşme, demokrasi, işçilerin bilinçlenmesi, işçilere yol gösterecek bir lider kadronun olması, sendikaların kurulmasını engelleyecek yasal sınırlamaların olmaması şeklinde ifade edilmiştir. Buna göre bahsi geçen koşulların ortaya çıktığı ilk ülke İngiltere olmuştur (Tokol, 2017: 23). Sanayi Devrimi'nin bir başka özelliği ise, insanlık tarihinde ilk defa insan gücü yerine bir başka gücün kullanılmasıdır ki, bu da makine gücüdür. Yani "emek üretim" in yerini "makine üretim" almıştır (Şenkal, 2007: 16, Mahiroğulları, 2013: 5).

Çalışma daha çok tarım kesiminde yaşanırken, 18. yüzyılın sonlarına doğru dengeler değişmiştir. Feodalite, topraksız köylüleri tasfiye ederek sanayi merkezli şehirlere göç hareketlerinin yaşanmasına neden olmuştur. Böylece kentlere gelen köylüler, Sanayi Devrimi'nin ürünü olan "fabrika"larda istihdam edilerek Marx'ın "proleterya" adı verdiği işçi sınıfı doğmuştur (Mahiroğulları, 2013: 5, Işıklı, 1972: 9, Şenkal, 2007: 24, Ekin, 1989: 3). Proleterya, geçimini sağlamak için emeğini satmaktan başka yolu olmayan, kendi başına üretim yapabilmek için başka olanakları bulunmayan mülksüzleşmiş ücretlidir (Koç, 2003: 8).

Üretim araçları üzerinde mülkiyet hakkına sahip olan burjuva, rekabet gücünü artırmak ve kârını maksimize etmek adına üretim maliyetlerini düşürme eğilimine girmiştir. Bu yüzden üretim maliyeti içinde işgücü payını düşürebilmek için ücretler azaltılmış, çalışma süreleri artırılmıştır. İşçi sınıfı, "sefalet ücreti" olarak nitelendirilen çok düşük ücretlerle çalışmaya zorlanmış; kötü ve ağır çalışma koşulları, kadın ve çocukların çalışma hayatına girmesi bir sosyal sefaletle yol açmıştır (Uçkan ve Kağnıcıoğlu, 2004: 61, Şenkal, 2007: 24-25, Ekin, 1989: 11). Bu dönemde işçilerin sefaletini pekiştiren bir diğer unsur da iktisadi liberalizmin temeli olan "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" anlayışı olmuştur. Buna göre sistem, çalışma koşullarını işçi ve işverenin özgür iradesine bırakarak devletin müdahale alanını daraltmıştır. Ancak tek geçim kaynağı ücreti olan işçi, sermayedar karşısında eşit olamamıştır (Mahiroğulları, 2013:6, Ekin, 1989: 11). Bu dönem işverenlerin çalışma şartlarını işçilere dikte ettiği, emek sömürsünün had safhaya ulaştığı bir dönem olmuştur. Tüm bu

**Ülke Karşılaştırmaları Işığında Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisinin
Değerlendirilmesi**

olumsuzluklar işçi sınıfının bilinçlenmesine ve sosyal sınıflar arası çatışmaya zemin hazırlamıştır (Şenkal, 2007: 24-25). Bu olumsuz koşullara karşı ilk tepkiler, devrim öncesinde belli bir zanaat sahibi olan işgücü arasında oluşmuş, bu zanaat sahipleri birbirleriyle rekabet etmek yerine birlikte hareket etmeye başlamışlardır. “Koalisyon” adı verdikleri bu hareketler önceden planlanmadığı için sonuçlarını öngörmek güç olmuştur. İşçilerin bu eylemleri çoğu zaman “ludizm” gibi şiddetli eylemlere dönüşmüştür (Uçkan vd, 2013: 62). İşsizliğin sorumlusu olarak görülen makinelerle karşı gerçekleştirilen bu eylemler, 18.yüzyılda o denli yaygınlaşmıştır ki İngiliz parlamentosu makine parçalayanlar için ölüm cezası getirmiştir (Şahin, 2015: 167, Aydoğanoglu, 2011: 24). İşçilerin bir araya gelerek oluşturdukları örgütler önceleri yasaklanmasına rağmen örgütlenmenin devam etmesi üzerine sendikalar devlet tarafından hukuken tanınmak zorunda kalmıştır. İngiltere’de 1824, ABD’de 1842, Almanya’da 1869 ve Fransa’da 1884’te sendikaların kurulmalarına imkan sağlayan yasalar çıkarılmıştır (Tokol, 2017: 23, Mahiroğulları, 2013: 8, Uçkan vd, 2013: 62, Şahin, 2015: 167).

Sendikaların gelişim süreci genel olarak 2.Dünya Savaşı’ndan 1973 Petrol Krizi’ne kadar olan süreçte yaşanmış ve bu dönem “sendikacılığın altın çağı” olarak nitelendirilmiştir. Söz konusu dönemde sendikalar, koruyucu yasalar sayesinde işveren karşısında güçlü konuma gelmiş ve çalışma koşullarının belirlenmesinde etkin rol oynamıştır (Tokol, 2017: 24, Mahiroğulları, 2013: 9). Bu dönem sonrasında endüstriyel ilişkilerde birtakım dönüşümler yaşanmış ve bu dönüşümler toplu pazarlık gücünün ve sendikaların etkinliklerinin azalmasına neden olmuştur. Teknolojik gelişmeye bağlı olarak işgücünün nitelik düzeyi değişmiş, kadınların, beyaz yakalıların, gençlerin istihdam oranları artmış ve evde çalışma gibi yeni çalışma biçimlerinin ortaya çıkması işgücünün sendikalardan beklentilerini de farklılaştırmıştır (Yorgun, 1998: 15-17’den aktaran Kocabaş, 2015: 4).

1.1.İşçi Sendikalarını Etkileyen Başlıca Düşünce Akımları

İşçi sendikaları tarihsel süreç içerisinde çeşitli düşünce akımlarından etkilenmiş ve bu doğrultuda işlevlerini yerine getirmiştir. Bu akımlardan ilki

“**anarko-sendikalist**” ve “**Marksist görüş**”tür. Her iki görüşün amacı, kapitalist sistemin ortadan kaldırılmasıdır. Aralarındaki fark, anarko-sendikalistlere göre devrimi gerçekleştirmek için kullanılacak tek araç “genel grev” iken, Marksistlere göre “siyasi eylem ve siyasi örgütlenme”dir (Tokol, 2017: 25-26). Anarko-sendikacılık ilk olarak 19.yüzyılın sonlarına doğru Fransa’da ortaya çıkmıştır. Anarşizmin öncülerinden Prudhon, kapitalist toplumda işçiler için hiçbir kurtuluş yolu görmemiş ve işçi sınıfını başkaldırıya davet etmiştir. “İktidar, tiranlık kalesinin aracı ise siyasi partiler onun hayatıdır.” diyerek siyasi kurumlara olan bakış açısını açıkça ortaya koymuştur. Ayrıca “İşletme, devletin ve hükümetin yerini alacaktır.” sözü ile özetledikleri toplum düzeninde sendikaların temel araç olacağını kastetmiştir. Dolayısıyla ona göre sendika, toplumsal devrimin en büyük aracı ve gelecek toplumun temel taşıdır. Devrim için güvendikleri tek araç ise “genel grev”dir. Kısaca anarko-sendikalizmin temel amacı, devlet ve beraberinde yer alan tüm siyasi kurumların yok edilip, işçi ve işveren ayrımının ortadan kaldırıldığı, sendikaların hakimiyetine dayalı federasyonlar şeklinde özerk bir toplumsal düzen kurmaktır (Işıklı, 1995(2): 11-25, Mahiroğulları, 2013: 31, Tokol, 2017: 25). “**Marksist görüş**” ise, işçi sınıfının başlatacağı siyasal eylemler ile kapitalizmi yıkıp iktidarı ele geçirmeyi öngörmüştür. Buna göre Marx, kapitalizmi yıkabilmek için sendikaların taşıdıkları siyasi rolleri göz önüne alındığında komünist ve sosyalist partilerle ilişki kurulması gerektiğini ileri sürmüştür. Anarko-sendikalistlerden ayrılan en önemli nokta bu olmuştur (Uçkan vd, 2013: 100-102, Işıklı, 1995(2): 61-73). İşçi sendikalarını etkileyen bir başka görüş ise “**reformist sendikacılık**” tır. “Reformist sendikacılık” yanlıları Marksistlerden farklı olarak kapitalizmi tamamen ortadan kaldırmak yerine, reformlar aracılığıyla sistemin aksaklıklarının giderilebileceğini savunmuştur. Reformist sendikacılığı benimseyen sendikalar, üyelerinin çıkarlarını korumak için toplu pazarlık yöntemini kullanmayı tercih etmektedirler (Mahiroğulları, 2013: 34). Diğer bir görüş ise “**hıristiyan sendikacılık**” tır. Bu görüş açıkça Marksist sendikacılığın karşısında durmuştur. Öz itibarı ile papaların belirli bir konuyu aydınlatmak amacıyla hazırladığı dini tarzda mektuplar olarak açıklanabilecek “encyclique”lerde yer almıştır. Hıristiyan sendikacılık sınıf mücadelesi fikrine karşı çıkmıştır. Marksist görüşün aksine devleti, toplumun maddi ve manevi ihtiyaçlarının gereği olarak görmüştür (Işıklı, 1995(2): 279-289, Tokol, 2017: 27). Başka

**Ülke Karşılaştırmaları Işığında Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisinin
Değerlendirilmesi**

bir görüş ise “**pragmatik görüş**” tür. Bu görüş ABD’de ortaya çıkarken, görüşün şekillenmesinde ABD’ye özgü koşullar ve sendika lideri Samuel Gompers önemli rol oynamıştır. Pragmatik görüşü benimseyen sendikalar sadece üyelerinin hak ve çıkarlarını en iyi şekilde korumayı amaç edinirken, toplumsal amaçları arka planda bırakmıştır. Bu sendikalar, üyelerinin çıkarlarını savunurken “toplu pazarlık” yolunu benimsemektedirler (Tokol, 2017: 26).

2. Sendika-Siyaset İlişkisini İnceleyen Modeller

Sendikaların iktisadi, sosyal ve siyasi olmak üzere üç türlü fonksiyonu vardır. Bu çerçevede sendikalar iktisadi fonksiyonlarını toplu pazarlık, kooperatifçilik gibi yollarla yerine getirirken, sosyal fonksiyonlarını eğitim ve yardımlaşma gibi faaliyetlerle yerine getirmektedirler. İktisadi ve sosyal fonksiyonlar ülkeden ülkeye benzerlik gösterirken, siyasi fonksiyonlarda ise ülkeden ülkeye farklılıklar görülmektedir. Zira sendikaların siyasi fonksiyonları, tarihi ve hukuki mevzuata, siyasi sistemin niteliğine, sendikaların dar ve geniş anlamda siyaset yapmalarına göre değişebilmektedir. Bu kapsamda sendikaların dar anlamda siyaset yapmaları, belirli bir siyasi partinin maddi ve manevi kontrolü altında, aralarında karşılıklı yardımlaşma amacı güderek günlük politikaya karışmaları anlamına gelmektedir. Sendikaların geniş anlamda siyaset yapmaları ise, belirli bir siyasi partinin maddi ve manevi denetimi altına girmeksizin üyelerinin çıkarlarını korumak maksadıyla siyasi partilere baskı kurmalarını ifade etmektedir. Bu tür sendikaların amacı, daha çok iktisadi fonksiyonlu olmakla birlikte, bağımsızlıklarını tehlikeye atmayacak şekilde siyasi partilerle ilişki kurarlar. (Akgeyik, 1994: 77,79, Mahiroğulları, 2004: 349, Uçkan vd, 2013: 151, Tokol, 2017: 44,45).

Dar anlamda siyaset yapma amacı, siyasi işlevlerini ekonomik işlevlerinden daha etkin kullanan ve genellikle reformist yahut devrimci felsefeyi benimseyen sendikalarca tercih edilmektedir (Tokol, 2017: 45). Geniş anlamda siyaset yapma amacı, siyaseti bir araç olarak kullanmakta ve tüm siyasi partilere eşit mesafede tarafsız konumda yer alan, genellikle pragmatist felsefeyi benimseyen sendikalarca tercih edilmektedir (Akgeyik, 1994: 78). Bu noktada sendikaların dar ve geniş anlamda siyaset

yapmalarına bağılı olarak sendikacılık ve siyaset arasındaki ilişkiyi açıklayan bağımsız, ara bağımlı ve bağımlı olmak üzere üç temel ilişki modeli vardır (Uçkan vd, 2013: 151, Tokol, 2017: 44, Mahiroğulları, 2013: 45). Aşağıda bu modellere yer verilmektedir.

2.1. Bağımsız Model

Bu modelde sendikalarla siyasi partiler arasında doğrudan ve organik bir ilişki mevcut değildir. Bağımsız model içinde yer alan sendikalar, örgütsel çıkarları doğrultusunda mevcut partilerin programlarına bakarak, onlarla kalıcı olmamak şartı ile her zaman ilişki kurabilirler (Mahiroğulları, 2004: 357). En önemli mücadele araçları ise toplu pazarlık yöntemidir (Akgeyik, 1994: 81). Bu modelin en tipik örneği ABD sendikacılığında görülmektedir. Modelin temel felsefesi Samuel Gompers tarafından oluşturulmuş, “Dostların ödüllendirilmesi, düşmanların cezalandırılması” ilkesi çerçevesinde, belirli bir siyasi partiyle sürekli olarak ilişki kurmaksızın çıkarlar doğrultusunda bazen Demokrat Parti, bazen de Cumhuriyetçi Parti desteklenmiştir (Mahiroğulları, 2013: 46, Tokol, 2017: 45). Akgeyik’e göre bu ülkede sendikalar “ekmek-tereyağı” sendikacılığı olarak ifade edilmekte, sendikaların “particilik yapmamak” felsefesi doğrultusunda hareket etmektedirler (Akgeyik, 1994: 82). Bağımsız ilişki modelinin Türkiye’deki örneği ise “partiler üstü sendikacılık” ilkesini benimseyen Türk-İş olmuştur (Akgeyik, 1994: 81, Mahiroğulları, 2013: 47).

2.2. Bağımlı Model

Bağımlı modelde, sendikalar siyasi partiler karşısında bağımsızlıklarını koruyamamakta ve bir siyasi partinin güdümü altına girerek, rejimin gerektirdiği şekilde hareket etmektedirler (Uçkan vd, 2013: 154, Tokol, 2017: 45). Totaliter sistemin benimsendiği ülkelerde sendikaları siyasi partilerle kurduğu ilişkiler, **zorunlu bağımlı** ilişki şeklindedir. Bu ülkelerde sendikalar, genelde rejimin direktifleri yönünde hareket eden örgüt konumunda yer alırken, kendilerine üretimi artırmak ve işçi disiplinini sağlamaya yardımcı olmak gibi sendikalara bir takım görevler yüklenmiştir. Siyasi açıdan sendikalar iktidarı desteklerken, karşılığında üyeleri için bazı çıkarlar elde etmektedirler. Sendikaların bu davranışı “siyasi manevra” olarak ifade edilmektedir. Zorunlu bağımlı ilişkinin kurulduğu ülkelere örnek olarak; Çin, Küba, Eski SSCB verilebilir. Demokratik parlamenter

Ülke Karşılaştırmaları Işığında Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisinin
Değerlendirilmesi

sisteme dayalı ülkelerde ise, sendikalar siyasi partilerle bağımsızlıklarını koruma kaygısı taşımaksızın **gönüllü bağımlı** ilişki kurabilmektedirler. İtalya, Fransa gibi ülkelerde sendikalar herhangi zorlama olmaksızın, gönüllü olarak siyasi partilerin kontrolü altına girmektedirler (Akgeyik, 1994: 83,84, Mahiroğulları, 2004: 359, Tokol, 2017: 46, Uçkan vd, 2013: 155).

2.3. Ara Bağımlı Model

Ara bağımlı modelde, dar anlamda siyaset yapan sendikalar ile ortak ideolojiyi paylaşan partiler arasında kurulan ilişki söz konusudur (Uçkan vd, 2013: 152, Tokol, 2017: 46). Bu grupta yer alan sendikaları, bağımsız modelden ayıran en önemli fark, ülkedeki tüm partilere eşit mesafede kalmamalarıdır. Dar anlamda siyaset yapan sendikalar, kendilerine yakın hissettikleri partilerle organik ilişki kurabildiği gibi, ilişkilerini organik olmadan da sürdürebilirler. Her iki grupta yer alan sendikaların ortak noktaları, siyasi partiler karşısında tamamen bağımlı konuma düşmemektir (Mahiroğulları, 2013: 49).

Sendikaların siyasi partilerle **organik bağ kurarak** oluşturdukları modelde, her iki örgüt bağımsızlıklarını koruyarak birbirlerini desteklemektedir. İngiltere, Norveç, İsveç, Danimarka gibi ülkelerde geçmişte sendikalar ve siyasi partiler arasında sıkı bir organik bağ olduğu gerçektir. Zira İngiltere’de İşçi Partisi’nin kurulmasında İşçi Sendikaları Kongresi (TUC) önemli bir rol oynamıştır. Benzer durum bahsi geçen ülkelerde görülmekle birlikte, hemen hemen hepsi bir şekilde siyasi partilere maddi ve manevi destek vermişlerdir. Sendikaların siyasi partilerle **organik bağ kurmadan** oluşturdukları modelde ise sendikalar, ideolojik olarak kendilerine yakın gördükleri siyasi partiyle organik bir bağ oluşturmadan, farklı zamanlarda destekleyerek ortaya çıkardıkları ilişki modelidir. Genellikle Kıta Avrupası’ndaki demokratik parlamenter rejimli gelişmiş ülkelerde görülen bu modelin bağımsız modelden ayrılan en önemli yanı, sendikaların tüm siyasi partilere eşit mesafede davranmayıp, kendilerine en yakın görüşü benimseyen siyasi partiyle sürekli ilişki içine girmiş olmasıdır. Bu modele örnek olarak, Alman Sendikalar Konfederasyonu- Sosyal

Demokrat Parti arasındaki ilişki verilebilir (Akgeyik, 1994: 82-84, Mahiroğulları, 2004: 361, Uçkan vd, 2013: 153,154, Tokol, 2017: 46-48).

Son olarak 1980 öncesi Türkiye’inde DİSK ve Türkiye İşçi Partisi, Hak-İş ve Milli Selamet Partisi, MİSK ve Milliyetçi Hareket Partisi arasındaki ilişki de bu modele örnek verilebilir (Uçkan vd, 2013: 154).

3.Bazı Ülkelerde Sendika-Siyaset İlişkisi

Uzun mücadeleler sonucunda sendikacılığın yasallık kazanması ve genel oy hakkının elde edilmesiyle, siyasi partiler sendikalara karşı ilgisiz kalmamış ve karşılıklı fayda bağlamında ilişki içerisine girmişlerdir. Siyasi partiler iktidara gelebilmek veya oy toplayabilmek için işçilerin, dolayısıyla sendikaların desteğine ihtiyaç duymuşlardır. Bunun temel nedeni sendikaların örgütlü ve geniş tabanlı olmasıdır. Sendikalar ise geniş kapsamlı toplumsal amaçlarına ulaşmak için siyaset üzerinde baskı güçlerini kullanmıştır (Mahiroğulları, 2013: 40-44, Tokol, 2017: 44). Sendikalar, üyelerinin hak ve çıkarlarını koruyabilmek için ülkeden ülkeye farklılık gösteren çeşitli siyasi faaliyetler yürütmektedirler. Bazen bir siyasi parti kurarak veya siyasi partilere manevi destek vererek, bazen kitle iletişim araçları yoluyla kamuoyu oluşturarak ya da sendika liderlerini parlamentoya sokarak faaliyet göstermektedirler (Uçkan vd, 2013: 149-150). Siyasi parti ilişkileri, hukuki mevzuata, siyasi sistemin yapısına, sosyal koşullara, sendikaların dar ve geniş anlamda siyaset yapma eğilimlerine bağlı olarak değişebilmektedir (Tokol, 2017: 44). Dolayısıyla sendika siyaset ilişkisi incelenirken her bir ülkenin kendine has ekonomik, toplumsal ve siyasal özelliklerini göz önünde bulundurmak gerekir. Bu noktada işçi sınıfı ve sendikal hareketin tarihi açıdan nasıl şekillendiğini İngiltere, Fransa, Almanya, Amerika, Rusya, Japonya, İsveç ve Türkiye örneklerinden anlayabiliriz (Aydoğanoglu, 2011: 21).

3.1. İngiltere’de Sendika-Siyaset İlişkisi

Sendikalaşmanın temelinde yatan ve toplumsal sınıflaşmaya yol açan “Sanayi Devrimi” ilk olarak İngiltere’de ortaya çıkmıştır. Bu nedenle İngiltere sendikacılığın beşiği olarak görülmüştür. İngiltere’de görülen işçi hareketleri üzerinde din ve gelenekler önemli ölçüde etkili olmuşlardır. Sanayi devrimi öncesinde özellikle İngiltere’de görülen “çitleme hareketi” sonucu toprağını terk etmek zorunda kalan tarım işçileri kentlere akın

**Ülke Karşılaştırmaları Işığında Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisinin
Değerlendirilmesi**

etmiştir. Böylelikle köylü sınıfı yok olurken, Marx’ın deyimiyle “modern sanayinin ilk yaratıkları” tarih sahnesinde yerini almıştır. Üretim ilişkilerinde meydana gelen değişimler sonucu birçok önemli toplumsal gelişmenin yanı sıra sendikalaşmanın da temel unsuru olmuştur (Ekin, 1989: 80, Aydoğanoglu, 2011: 22, Işıklı, 1995(1): 104). Örgütlenme ihtiyacının artmasına bağlı olarak artan işçi hareketlerini durdurabilmek amacıyla 1789 ve 1800 yıllarında çıkarılan “birleşme yasaları” çerçevesinde her türlü birleşmeyi yasaklanmıştır (Özkiraz ve Talu, 2008: 109, Kozak, 2012: 67, Işıklı, 1995(1): 106). İngiltere’de sendikaların yasal olarak tanınması ancak 1824 yılında Birleşme Yasalarının kaldırılmasıyla mümkün olabilmektedir. İlerleyen süreçte İngiliz sendikacılığı Robert Owen’in fikirlerinden etkilenerek yeni bir boyut kazanmıştır. “Owenizm” olarak adlandırılan bu hareket, işçi sınıfı için gerekli düzenin sağlanmasında sınıf çatışması ve başkaldırının aksine barışçı genel grevin etkili olacağı fikrini savunmuştur. Owen’in fikirleri doğrultusunda 1834 yılında “Üretici Sınıfların Büyük Milli Manevi Birliği” kurulmuştur (Aydoğanoglu, 2011: 27, Tütüncü, 2015: 500, Kozak, 2012: 69-70). Kısa sürede çok sayıda işçiyi bünyesine alan birlik, devlet ve işverenlerden gelen baskılar sonucu dağılmak zorunda kalmıştır. Owenizmin başarısızlığa uğraması sonucu işçiler arasında “Çartizm” hareketi ortaya çıkmıştır. Bu hareketin başlıca amaçları; bütün yurttaşlara oy hakkının tanınması, seçim bölgeleri arasında eşitlik kurulması, gizli oy ilkesi, çalışma süresinin on saat olarak belirlenmesi şeklinde sıralanabilir. Ancak hareket teorik bir yapıya sahip olamadığı için başarısızlığa uğramıştır (Lefranc ve Sülker, 1966: 10, Işıklı, 1995(1): 119, Kozak, 2012: 71).

1868 yılında yerel sendikaların birleşmesiyle İngiltere’nin en büyük sendikal örgütü olan Sendikalar Kongresi (TUC) kurulmuştur. 1871-1875 yılında çıkarılan yasalar ile İngiliz sendikacılığında yeni bir dönem başlamıştır. Bu yasalara göre, sendikaların tüzel kişilik kazanma hakları ve grev hakkı gibi düzenlemeler yer almıştır (Özkiraz ve Talu, 2008: 110-111, Işıklı, 1995(1): 109). 1880-1900 yılları arasında etkili olan “Yeni Sendikacılık Hareketi”, kitle sendikacılığını beraberinde getirmiştir. Sendikaların işkolları temelinde merkez ve şube olarak örgütlenme başlangıcı da bu hareket sonucu gerçekleşmiştir. Sendikal hareketin devletten ve sermayeden bağımsız mücadelenin gereğini savunmuştur.

1889'dan sonra ideolojik ve politik olarak birlik genişlemesi keskin bir şekilde sola dönmüş, liderler ve politikacılar işçi sınıfının kendi içinden çıkmaya başlamıştır. 1900 yılında İşçi Partisi'nin kurulması ile bağımsız işçi hareketi programı, ilerleyen yıllarda sosyalist programa yönelmiştir. İlerleyen yıllarda İşçi Partisi ile İngiliz sendikaları (TUC) arasında örgütsel bir bağ oluşmuştur. Buna göre TUC üyeleri hangi siyasi görüşten olursa olsun ödedikleri üyelik aidatlarının bir kısmının İşçi Partisi'ne aktarılmasını desteklemiştir. Böylece İşçi Partisi ekonomik olarak güçlü konuma gelmiş, İngiliz Parlamentosunda da sendikaların sözcüsü konumuna erişmiştir. Ancak bu durum 1990'lara gelindiğinde bozulmuş ve TUC üyeleri, İşçi Partisi'ne muhalefet etmiştir. 1.Dünya Savaşı'ndan sonrasında ortaya çıkan ekonomik ve sosyal sorunlar, İngiliz sendikacılığını daha da devrimci hale getirmiştir. (Aydoğanoglu, 2011: 31-33, Özkiraz ve Talu, 2008: 111, Kozak, 2012: 70-81, Tütüncü, 2015: 510-515).

3.2.Almanya'da Sendika Siyaset İlişkisi

Almanya'da sanayileşme hareketi oldukça geç tarihlerde ortaya çıkmış, buna bağlı olarak sendikacılığın oluşumu zaman almıştır. 1844 yılında yaşanan dokumacılar ayaklanması, örgütsüz, siyasal hedef olmaksızın tamamen yoksulluğa karşı yapılmış bir ayaklanma olmasına rağmen, Alman işçi sınıfının ilk kitlesel bağımsız eylemi olarak bilinmektedir. Bu kitlesel ayaklanma, Almanya'daki egemen sınıfların işçi sınıfının varlığının farkına varmalarına yol açmıştır. Bu dönemlerde Marksizmin Almanya'da gün yüzüne çıkması ile işçi sınıfı mücadeleleri de canlanmıştır. Almanya'da ilk siyasi işçi örgütü "İşçi Kardeşliği" adıyla kurulmuştur. Aynı zamanda sosyalist Lasalle'nin etkisiyle "Alman İşçileri Genel Birliği" kurulmuştur. Alman sendikal hareketin Marksistler ve Lasallecılar olarak bölünmüş yapıda olması, işçi sınıfının burjuvaziye karşı mücadelesini zayıflatmıştır. 1875'ten sonra her iki görüş tek bir çatı altında birleşme yoluna gitmişlerdir. (Aydoğanoglu, 2011: 40-43, Lefranc ve Sülker, 1966: 15-16).

1871 yılında Alman İmparatorluğu'nun kurulmasıyla birlikte hızlanan sanayileşme hareketi, beraberinde işçiler arasında dayanışma ve mücadele bilincinin geliştirmiştir. Sendikaların ve sosyalizmin Almanya'da güçlenmesiyle birlikte, 1878 yılında Bismark tarafından çıkarılan "Sosyalistler Yasası", sendikaların gelişimini olumsuz etkilemiştir.

**Ülke Karşılaştırmaları Işığında Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisinin
Değerlendirilmesi**

Yasaya rağmen işçiler eğitim dernekleri adı altında bir araya gelmiştir (Özkiraz ve Talu, 2008: 111-112, Mahiroğulları, 2013: 102). Savaş sonrası dönemde Almanya’da işçi sınıfı mücadelesi ile sosyalist düşünce akımı yoğun bir şekilde etkileşim içine girmişlerdir. Almanya’nın ikiye ayrıldığı dönemde Doğu Almanya’da işçi hareketleri ve sendikalar Sovyetler Birliği etkisinde gelişirken, Batı Almanya’da doğrudan ABD denetiminde gelişmiştir. İki Almanya’nın birleşmesinin ardından sendikalar da birleşmiştir. 1990’ların sonlarından itibaren Almanya’da sendikalar hızlı bir şekilde üye kaybetmeye başlamıştır (Aydoğanoglu, 2011: 45, Işıklı, 1972: 244-246, Mahiroğulları, 2013: 101-103).

3.3. Fransa’da Sendika-Siyaset İlişkisi

Fransa’da sendikal mücadele İngiltere’den çok sonra ortaya çıkmış olsa da, 1789 Fransız Devrimi’nden sonra yaşanan gelişmeler Fransa’da sınıf mücadeleleri açısından önemli rol oynamıştır. Fransız Devrimi sonrasında kapitalizme karşı ilk kitlesel tepki eylemleri “baldırı çıplaklar” tarafından olmuştur. Bu hareket zengin tabakalara düşman, küçük mülkiyeti koruyucu bir harekettir. 1871’de ilk işçi hükümeti olan “Paris Komünü” kurulmuş ve ilk sendikalar da sanayinin gelişmesiyle birlikte “emek borsaları” şeklinde örgütlenmiştir. 1884 yılına gelindiğinde çıkarılan yasa ile sendikaların önceden izin almaksızın serbestçe kurulabilmelerine imkan verilmiş, sendikaların devlete karşı bağımsızlığı garanti altına alınmış ve bireysel sendika özgürlüğü kabul edilmiştir (Aydoğanoglu, 2011: 37, Özkiraz ve Talu, 2008: 114). 1895’te kurulan Fransa’nın ilk sendikal üst örgütü olan Genel İş Konfederasyonu (CGT) bir süre Anarko-sendikalist anlayışla yönetilmiştir. Bu anlayışa göre devlet ve siyasi partilerle ilişki kurulamayacağı “amiens şartı” ile nitelik kazanmıştır (Mahiroğulları, 2003: 364, Lefranc ve Sülker, 1966: 26). İlerleyen yıllarda CGT’nin genel sekreterliğine L.Jouhaux’un gelişi, Fransız Sendikacılığında yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu dönemde anarko-sendikalist anlayışın yerini “işbirlikçi sendikacılık” anlayışı almıştır (Işıklı, 1995(2): 43-45). 1919 yılında ise 321 sendikanın bir araya gelmesi ile “Fransız Hıristiyan İşçi Sendikaları Konfederasyonu” kurulan örgüt, 1936 yılında parlamento tarafından temsil yetkisine sahip bir örgüt olarak kabul edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı

sonrasında Fransa’da sendikaların devletle ve birbirleriyle mücadelesi devam etmiştir (Aydoğanoglu, 2011: 39-40).

Sonuç olarak Fransız sendikacılığı mücadele sürecinden geçerek yasallık kazanmıştır. Hareketin ideolojik boyutu “devrimci elitlerin” katkılarıyla oluşmuştur. Bu nedenle Fransız Sendikacılığının ideolojik olarak, sadece üyelerinin çıkarlarını korumayı değil aynı zamanda kapitalist toplum düzeninin ortadan kaldırılmasını amaçlamıştır. Sendikalar, siyasi faaliyetlerini 20.yy’ın başlarına kadar siyasi partileri dışlayarak yapmıştır. 1920’de Fransız Komünist Partisinin kurulması ve Lenin’in III. Enternasyonal’da kapitalizmi yıkmak için sendikalara ihtiyaç olduğunu, sendikaların komünizmin ilkokulları olduğunu belirtmesiyle sendikacılık anlayışı Marksizme yönelmiştir. Bu çerçevede II. Dünya Savaşı sonrasında sendikalar, kendilerine yakın gördükleri sosyalist partilerle her konuda işbirliğine dayalı “yarı bağımlı” ilişki içerisine girmiştir (Mahiroğulları, 2003: 378-379).

3.4.Rusya’da Sendika-Siyaset İlişkisi

Rusya’da işçi sınıfının oluşumu, serfliğin kaldırılmasından sonra ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeyle birlikte köylülerin bir eşya gibi alınıp satılması son bulurken, ağır vergilere maruz bırakılmaları köylüleri olumsuz etkileyerek ticaretin yoğun olduğu kentlere göç etmelerine neden olmuştur. Kente göç eden köylüler bu sefer fabrikalarda ağır şartlar altında ve her türlü sosyal güvenceden mahrum bir şekilde çalıştırılmaya zorlanmıştır. Çarlık Rusya’sında işçiler ilk dönemlerde, tıpkı diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi bireysel hareket etmiştir. İlerleyen süreçte makineleri kırma eylemleri yoğunluk göstermiş ve zaman içinde işçiler, örgütlenmenin şart olduğunu anlamışlardır. Bu çerçevede 1904 yılında, ilk kez Bolşevikler önderliğinde ilk siyasi grevler yapılmıştır. İşçiler haklarını elde etmek amacıyla Çar’a bir dilekçe sunmuş, Bolşevikler ise bu mücadelenin ancak ve ancak silahlanma ile olacağını söylemişlerdir. Bunun üzerine işçilerin Kışlık Sarayı’na doğru yürümesi sonucu çıkan çatışma, tarihe “Kanlı Pazar” olarak geçmiştir (Aydoğanoglu, 2011: 53-54). Marx için sendikalar, dağınık halde bulunan işçileri bir araya getiren ve onlara sınıf eğitimi veren okullar olması nedeniyle önem taşırken, işçileri “kendinde bir sınıf” olmaktan çıkıp “kendisi için sınıf” olmaya da zemin hazırlamıştır (Uçkan vd, 2013: 100-101). Nihayet 1917 Ekim Devrimi’nin yaşanmasının ardından gerek

**Ülke Karşılaştırmaları Işığında Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisinin
Değerlendirilmesi**

ekonomik, toplumsal ve siyasal, gerekse ideolojik anlamda sosyalizm, kapitalizmin yıkılabilmesi için tek seçenek olarak ortaya çıkmıştır. Ekim Devrimi’nin hemen ardından 1919 yılında kurulan III. Enternasyonal, II. Enternasyonal’ın Avrupa merkezîyetçiliğini kırmış ve pek çok ülkede komünist partilerin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. 1985 yılına kadar pek çok işçi örgütlenmeleri yer almış ve kısa süre de olsa varlığını sürdürmüştür. 1985 yılında Lenin önderliğinde kurulan “İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği” ile ekonomik mücadele ve siyasi mücadelenin sıkı sıkıya bağlı olduğunu, sendikaların işçi sınıfının ekonomik olarak hak ve çıkarlarını korumasının yanı sıra siyasi haklarını da koruması gerektiği, işçi sınıfının iktidara gelebilmesi gibi ilkeler benimsenmiştir (Aydoğanoglu, 2011: 53-54, Işıklı, 1995(2): 96-99, Lefranc ve Sülker, 1966:48-52).

Sonuç olarak, Sovyet Rusya sendikacılığı, birliğin dağıldığı 1991’e kadar tamamen devletin vesayetinde verimliliği artırmak amacıyla faaliyet göstermiştir. Başka bir ifadeyle, Sovyet Sendikaları Konseyi 1991 yılın kadar Komünist Parti öncülüğünde, tek işveren olan devletle bütünleşen örgüt olarak kalmıştır (Mahiroğulları, 2013: 139).

3.5. Amerika’da Sendika-Siyaset İlişkisi

Doktriner kaygılar taşımaksızın üyelerine daha iyi çalışma koşulları sağlamak adına mesleki ekonomik sendikacılığın en tipik örneği Amerika Birleşik Devletleri sendikacılığıdır. Bu kapsamda ABD’de kurulan ilk sendika 1792 yılında Pheledelphialı ayakkabıcılar tarafından oluşturulmuştur. Ancak başlangıçta işverenlerin sendikalaşmaya sıcak bakmaması üzerine, işçinin işe girerken hiçbir sendikaya üye olmayacağını taahhüt eden “Yellow Dog” anlaşmaları sendikalaşmanın zayıf kalmasına sebep olmuştur (Mahiroğulları, 2013: 93). 1860 yılına gelindiğinde eskiden çobanlık yapan bir terzi, işçilerin durumunu düzeltmek için “Emek Şövalyeleri” adıyla gizli bir cemiyet kurmuştur. Bu cemiyetin üyeleri, örgütlenmelerine engel olanları dövmeleleriyle ve fabrikalarda patronların çıkarlarını savunan ustabaşlarına şiddet uygulamakla tanınmıştır. Siyahi işçiler ve kadınlara yönelik çalışmalarıyla kısa sürede kitleleşen Emek Şövalyeleri, ABD işçi hareketlerinde oldukça etkili olmuştur. Önceleri

sendikalara beyaz, erkek ve nitelikli işçiler üye olabiliyorken, Emek Şövalyeleri bu durumun ortadan kaldırılması için önemli bir rol oynamıştır. Bu cemiyeti farklı kılan bir özellik de kendi içinde katı kurallarının yer alması ve bu kurallara uymayan üyelerin kendi kurdukları mahkemelerce yargılanmasıdır (Aydoğanoglu, 2011: 47-48).

Amerikan sendikacılığını etkileyen bir diğer görüş “Gerçekçiler”dir. Bu görüşe göre, siyaset dışı (apolitik) bir sendikacılık ve uzun vadeli toplumsal hedeflerden ziyade kısa vadeli ekonomik çıkarlar göz önünde tutulmalıdır. Bu görüş doğrultusunda 1886 yılında “Amerikan Emek Federasyonu” (AFL) kurulmuştur. Sekiz saatlik işgünü mücadelesine dikkat çeken örgüt, sendikacılık anlayışında toplu pazarlık yolunu ilke olarak benimsemiştir (Mahiroğulları, 2013: 93-94, Lefranc ve Sülker, 1966: 30-31).

Son olarak, Amerikan sendikacılığının temel özelliği, sınıf bilincinin zayıf olmasıdır. Durum böyle olunca sınıf bilincine dayalı bir sendikal-sınıfsal örgütlenme ortaya çıkmamıştır. İngiltere’de sendikaların, dolayısıyla işçi sınıfının desteği ile yaşayan bir İşçi Partisi mevcutken Amerika’da böyle bir durum yaşanmamıştır. Yine de Amerika’da işçilerin siyasal gücünü temsil etmek amacıyla ayrı bir siyasi parti kurmak yönünde bazı girişimler olsa da bu partiler uzun süre varlığını devam ettirememiş ve Amerikan siyasal hayatında önemli bir varlık bulamamıştır. İlerleyen yıllarda da sendikalar, genellikle bir sınıf örgütü olmaktan çok “ücret ve meslek bilincine dayalı” anlayış içinde faaliyet göstermişlerdir. Amerika kıtasında görülen sendikal örgütlenmelere tepki olarak mafya tipi tepkiler yaygınlık gösterdiği için Amerikan Sendikacılığı, “gangster sendikacılık” olarak da tanımlanmaktadır (Aydoğanoglu, 2011: 50-51, Işıklı, 1995(1): 211-215).

3.6. Japonya’da Sendika-Siyaset İlişkisi

Günümüzde Japonya dünyanın en büyük güçleri arasında yer almasına rağmen kendine has kültürüyle endüstri ilişkileri açısından diğer dünya devi ülkelerinden farklılık göstermektedir. Öyle ki, Japon toplumunun en önemli özelliği olan hoşgörü ve insana verdiği değer doğal olarak endüstri ilişkilerine de yansımıştır. Japonya’da ilk işçi sendikalarına 1868 yılında rastlanırken, 1900’lü yıllara gelindiğinde işçiler arasında örgütlenme bilinci atmıştır (Erol, 2014: 28). 1912 yılında Japon İşçileri Konfederasyonu (Sodomei) kurulmuştur. Örgüt, çok sayıda greve öncülük etmiş ancak siyasi

**Ülke Karşılaştırmaları Işığında Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisinin
Değerlendirilmesi**

faaliyetten kaçınarak, toplu pazarlık yolunu benimsemiştir (Uçkan ve Kağnıcıoğlu, 2004: 263). İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Japonya’nın ABD tarafından işgal edilmesi, Japon endüstri ilişkileri sisteminde oldukça etkili olmuştur. Bu dönemde büyük oranda Amerikan hukuku örnek alınarak, işçi hareketleri önündeki engeller kaldırılmış ve Amerikan tipi sendikacılık benimsenmiştir.

İlerleyen yıllarda Japonya, kendi toplumsal yapısını baz alarak, temelinde işyeri sendikacılığının yer aldığı, ömür boyu istihdam ve maaşlı adam* sistemi ile kıdem ve liyakate bağlı terfi ve ücret sisteminin yer aldığı bir endüstri ilişkileri sistemi ortaya koymuştur (Uçkan ve Kağnıcıoğlu, 2004: 271). Japon endüstri ilişkilerinde tarih ve geleneğin işçi-işveren ilişkileri konusunda etkisi büyük olmuştur. Bu kapsamda Japon işçilerin diğer ülkelerdeki işçilerden daha az militan ve işyerlerine daha çok sadık olmaları, tarih ve gelenekten kaynaklanmaktadır (Stroby, 2004). Japonya’da işçilik, çalışma hayatının en önemli safhası olarak kabul görmüş ve işe alınan bireyden sendikalı olmasından önce işçi olması istenmektedir. Dolayısıyla sendikal bilinç ikinci planda kalmaktadır (Akın, 1995: 57). 1950’lerden bu yana Japonya, kendine has başarılı bir insan kaynakları anlayışını benimsemiştir. Bu durum sendikaların çatışmacı olmasından ziyade, yönetimle uzlaşa içerisinde işbirliğine dayalı sistemin olmasını sağlamıştır. Hatta bu nedenle, sendikasız endüstri ilişkileri olarak değerlendirilmiştir (Uçkan ve Kağnıcıoğlu, 2004: 266). 1980’li yıllara kadar sendikaların işverenle uyum içinde çalışmasından ötürü ABD’li iş adamları tarafından “sendika cenneti” olarak anılan Japonya’da, işçi-işveren arasındaki uyumsuzluklar giderek çatışmalı bir hal almıştır (Akın, 1995: 82-83). 1989 yılında üst sendikal örgütler “Rengo” adlı örgütün çatısı altında toplanmışlardır. Bu örgüt Japonya’nın en güçlü sendikal üst örgütü olarak adını duyurmuş ve siyasi arenadaki gücünü büyük oranda artırmıştır (Koç, 1997: 8).

* Japon sisteminin beşeri temelinde “Sarıman”(maaşlı adam) yer almaktadır. Bir şirkete daimi statüde girme olanağı bulan ve sendikasına katılan beyaz ve mavi yakalı tüm çalışanları içine alan bir deyimdir. Burada temel alınan esas, şirkete bağlılık ve sadakattir (Akın, 1995: 15-16).

Genel itibariyle Japon sendikaları, Japonya siyasi sistemi içerisinde partilerle organik bağları olan, baskı grubu olarak dikkatleri üzerine çekmektedir. Çoğunluklu muhalif partilere yakınlık göstermektedir. Sendikalar, partilere finansal açıdan yardımcı olarak karşılığında partiden mecliste seslerini duyurabilecek sendikacı adaylar konmasını isterler. Karşılıklı fayda çerçevesinde belirlenen sendika-siyasi parti ilişkileri son dönemde farklı bir yol almış görünmektedir. Sendikalar bu geleneksel bağı kopararak serbest hareket etmekten yana olmaya başlamışlardır (Akın, 1995: 145).

3.7. İsveç'te Sendika-Siyaset İlişkisi

İsveç, refah devletini benimseyen toplu pazarlık ve sendikaların güçlü olduğu bir ülke olmakla kalmamış (Bayrak, 2015: 36), aynı zamanda sendikalar siyasetin bir parçası ve tarafı konumunda yer almıştır (Uçkan ve Kağnıcıoğlu, 2004: 153). 1889 yılında kurulan Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin desteği ile İsveç Sendikalar Konfederasyonu (LO) kurulmuştur (Koç, 1997: 11). Endüstri ilişkileri kapsamında, taraflar sorunlarını kendi aralarında imzaladıkları temel anlaşmalar aracılığı ile çözmekte ve yasal düzenlemelere olabildiğince az yer vermektedir. Bu da İsveç modelini özgün kılmaktadır (Bayrak, 2015: 36).

Sendikaların siyasi partilerle organik bağın kurulduğu ara bağımlı modelde, her iki örgüt bağımsızlıklarını koruyarak birbirlerini desteklemekte, ortak bir amaca hizmet etme ilkesi doğrultusunda hareket etmektedir. Bu modelin görüldüğü ülkelerde işçi, sosyalist ve sosyal demokrat parti gibi emek yanlısı partilerle ilişkisi bulunan sendikaların geneli bu partiler tarafından oluşturulmuş ya da bu partilerden bazıları sendikalar tarafından oluşturulmuştur. İsveç Sendikalar Konfederasyonu (LO)'nun Sosyal Demokrat Parti desteğiyle kurulmuş olması buna örnektir. LO, parti politikalarının belirlenmesinde aktif rol oynamış, siyasal karar mekanizmasında yer almıştır (Uçkan ve Kağnıcıoğlu, 2004: 147). Sonuç olarak İsveç 'te sendikalar, Sosyal Demokrat Parti geleneğine bağlı doğrudan ve organik bir ilişki kurmuşlardır. Nitekim bu durum sendikal hareketi güçlendirmiştir (Tokol, 2017: 50).

**Ülke Karşılaştırmaları Işığında Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisinin
Değerlendirilmesi**

4. Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisi

İşçi örgütlenmeleri Osmanlı İmparatorluğu döneminde var olmasına rağmen, sendikal örgütlenme 1960'lara kadar Türkiye'nin ekonomik ve sosyal düzeni üzerinde herhangi bir rol oynamamıştır. İşçi dayanışmasını sağlamak amacıyla 1894 yılında kurulan “Osmanlı Amele Cemiyeti”, o günün şartları dikkate alındığında gerçekten önemli bir adım olmuştur (Yorgun, 2005: 138-139, Tokol, 1994: 3). Birçok kaynakta 1871 yılında kurulduğu ileri sürülen ve ilk işçi örgütü olduğu iddia edilen Amelpever Cemiyeti'nin, aslında bir yardım cemiyeti olduğu ve isminin de Amelpever Cemiyeti olduğu görüşü yer almaktadır (Koç, 1998: 4, Mahiroğulları, 2013: 167, Tokol, 1994: 3). II.Meşrutiyetin ilan edilmesinin ardından 1908 yılında çıkarılan Tatil-i Eşgal Yasası ile kamuya yönelik hizmetlerde sendikalaşma yasaklanmışken, grev yasaklanmayıp greve çıkabilmek, bir ön uzlaştırma şartına bağlanmıştır. Bu dönemde sendikaları yakından ilgilendiren bir diğer düzenleme ise 1909 tarihli “Cemiyetler Yasası” olmuştur. Yasa, Tatil-i Eşgal Yasasına göre liberal hükümler içerse de ülke düzenine karşı ve göre gizli cemiyet kurulmasını yasaklamıştır. Sonuç itibariyle bu dönemde her ne kadar işçi örgütlenmeleri görülse de, tam anlamıyla sendikaların hakimiyeti söz konusu olamamıştır. Genel olarak Türkiye'deki sendika-siyaset ilişkisi 1923-1946, 1946-1960, 1960-1980 ve 1980 sonrası dönem olarak incelenmektedir. (Tokol, 1994: 7, Koç, 1998: 4)

4.1. 1923-1946 Arası Dönem

Cumhuriyetin ilk yıllarında benimsenen “sınıfsız kaynaşmış bir kütleyiz” sloganı, işçi sınıfının hak ve çıkarları için mücadele etmesinin önündeki en önemli engellerden birisini oluşturmuştur. Nitekim bu dönemde, yeni kurulan Cumhuriyet, sınıf çatışmasıyla uğraşmak istememiş ve Türkiye toplumunun sınıfsız olduğu yönünde bir anlayış hakim olmuştur (Aydoğanoglu, 2011: 74, Özkiraz ve Talu, 2008: 115). Öte yandan 1924 yılında kurulan Terakkipever Cumhuriyet Fırkası ile 1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkasının kapatılması, siyasi arenada tek partiye dayalı yaşamı beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede tek parti dönemi, endüstri ilişkilerinin bağımsızlık kazanamadığı bir dönem olmuştur (Uçkan vd,2013: 165, Tokol, 1994: 17).

CHP, çok partili sisteme geçinceye dek, çalışma hayatını kendi ideolojileri kapsamında şekillendirmiş, işçileri korumaya yönelik düzenlemeler yaparken örgütlenmeye sıcak bakmamıştır. Bu dönemde tek parti yönetiminin “sınıfsız toplum yaratma” ilkesi sendikalaşma önünde en büyük engel olarak görülürken, 1925 tarihinde çıkarılan Takrir-i Sükun Kanunu da, sendikacılığın duraklamasına neden olmuştur (Tokol,1994: 17, Işıklı,1995(2): 144). 1938 yılına gelindiğinde Cemiyetler Yasası ile “sınıf esasına dayalı” cemiyetlerin kurulması yasaklanmış, böylece işçilerin örgütlenme imkanı tamamen ortadan kaldırılmıştır (Özkiraz ve Talu, 2008: 120, Tokol,1994: 21).

4.2. 1946-1960 Yılları Arası Dönem

“1946 sendikacılığı” olarak anılan bu dönem, çok partili hayata geçişin etkisiyle Cemiyetler Kanunu’nda değişiklik yapılarak, sınıf esasına dayalı cemiyet kurma yasağını ortadan kaldırılmış ve bu gelişmeyle birlikte yerel düzeyde çok sayıda sendika kurularak, sendikal hayat canlanmış (Koç, 1998: 8, Uçkan vd, 2013:168, Aydoğanoglu, 2011: 75). 1947’de çıkarılan 5018 sayılı Sendikalar Yasası ile sendika özgürlüğüne yönelik olumlu hükümlerin yanı sıra, sendikal faaliyetleri kısıtlayıcı hükümler de içermiştir. Sendikalar Yasası’nın yürürlüğe girmesinden sonra işçilerin bir bölümü, sendikalara üye olmaktan kaçınmış, komünist suçlamalarla karşı karşıya kalmak istememişlerdir. Buna bağlı olarak işçiler arasında çekingenliği gidermek amacıyla CHP kendi bünyesinde bir “işçi bürosu” kurmuştur. Ancak CHP iktidarının, işçilerin sorunlarına gereken çözümü bulamayışı ve grev hakkına ilişkin istekleri dikkate almayışı, işçilerin Demokrat Parti’ye yönelmelerine neden olmuştur (Lefrance ve Sülker, 1966: 155, Tokol, 1994: 26, Işıklı, 1995(2): 159). İşçilerin bu yönelişini etkileyen en önemli faktör, DP’nin 1949 yılında hazırladığı programda sendikalara grev hakkını vaat etmesi olmuştur. DP’nin bu vaadi 1950 tarihli hükümet programında da tekrarlanmış, ardından iktidara geldiği ilk yıllarda grev hakkı üzerine bir kanun tasarısı hazırlamıştır. Ancak bu tasarı meclise sunulmadan rafa kaldırılmıştır (Aydoğanoglu, 2011: 76, Işıklı, 1995(2): 27).

Bu dönem iç ve dış faktörlerin etkisiyle pragmatik bir nitelik gösteren Türk Sendikalarının temelini yerel sendikalar oluştururken, ilerleyen dönemlerde işkolu düzeyinde kurulup, tüzel kişiliğe sahip olmayan şubelerin meydana getirdiği Türkiye tipi sendikalar gelişmeye başlamıştır. İlk

**Ülke Karşılaştırmaları Işığında Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisinin
Değerlendirilmesi**

örneklerini Metal-İş ve Petrol-İş vermiştir. Daha üst düzeyde örgütlenme ise 1952 yılında Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ)’in kurulması ile gerçekleşmiştir (Kutal, 1977: 19,206-209’dan aktaran Tokol, 1994: 29).

4.3. 1960-1980 Yılları Arası Dönem

Ülkenin içine düştüğü ekonomik ve siyasi bunalım sonrası Ordunun yönetime el koyması, Türk sendika hareketinde bir dönüm noktası oluşturmuş, sendikal gelişmeye olanak sağlamıştır. 1961 Anayasası ile grev hakkı, artık sosyal ve iktisadi hak olarak kabul edilmiştir (Uçkan vd, 2013: 169, Tokol, 1994: 34). O dönem içerisinde ülkemizde ABD Büyük Elçiliği Çalışma Ateşesi olarak görev yapan Bruce Millen, 1968 yılında kaleme aldığı bir makalesinde Türkiye’deki sendikal hareketin Amerikan sendikacılık modeline yakın olduğunu ileri sürmüştür (Millen, 1968: 4-5). Işıklı’ya göre ise bu durum, Amerika’nın Truman Doktrini adı altında ülkemize vermiş olduğu yardımlardan kaynaklanmaktadır (Işıklı, 1995(2): 170). Keza Türk-İş üzerinde ABD etkisinin görüldüğü aşikârdır. Bu durumun en somut örneği, Türk-İş üyelerinin “eğitim” için ABD’ye gönderilmesine ilişkin olarak yapılan programların yanı sıra, Amerikan sendikacılığının temel sloganı olan “partilerüstü sendikacılık”, Türk-İş tüzüğünde politika olarak yerini almıştır (Aydoğanoglu, 2011: 78-79, Tokol, 1994: 47, Özkiraz ve Talu, 2008: 124). Bu anlayış 1980’li yıllardan sonra, “sendikaların bağımsızlığı” kavramı ile ifade edilmiştir. 1967 yılına gelindiğinde sosyalist çizgide yer alan Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), 1970 yılında Milli İşçi Sendikaları Konfederasyonu (MİSK), 1976 tarihinde ise Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu (HAK-İŞ) kurulmuştur (Koç, 1998: 13). 1978 yılında ise Türkiye’nin ilk ve tek ulusal düzeydeki sözleşmesi olan Toplumsal Anlaşma, Türk-İş ile CHP ağırlıklı koalisyon hükümeti arasında imzalanmıştır. Bu anlaşma, o dönemde grev ve lokavtlardan kaynaklanan toplumsal huzursuzlukları denetim altına alma, adil bir gelir dağılımı ve işçi-işveren ilişkisinde dengeyi sağlama amacı gütmüştür. Ancak anlaşmaya taraf olan hükümetin kısa ömürlü olması ve Türk-İş’in anlaşmayı yeterince

benimsememesi nedeniyle anlaşma askıya alınmıştır (Uçkan vd. 2013: 172, Tokol, 1994: 57-59).

4.4. 1980 Sonrası Dönem

12 Eylül'de gerçekleşen askeri müdahale sonrası, Türk sendikal hayatı kısıtlamalarla dolu bir döneme girmiş ve askeri müdahalenin Türk-İş tarafından desteklenmesi üzerine Türk-İş'in Genel Sekreterliğini yapan Sadık Şide, dönemin çalışma bakanı seçilerek Türk-İş dışındaki tüm işçi konfederasyonlarının faaliyetleri durdurulmuştur (Aydoğanolu, 2011: 88, Mahiroğulları, 2013: 234, Tokol, 1994:74). Bu dönemde çıkarılan 1982 Anayasası ve 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu ile sendikaların en temel faaliyetleri bile katı kurallara bağlanıp baskı altında tutularak sendikal hareketin güçlenmesi baştan engellemek istenmiştir (Tokol, 1994: 80-86). Türkiye'de de sendikacıların, 1970 yılından itibaren ortaya çıkan gelişmelere kayıtsız kalması, yeni teknolojik şartları benimsemekten uzak kalması ve tepkiye dayalı politikaları gündeme getirmesi, sendikaların güç kaybını durdurmadığı gibi toplumun hem güvenini hem de beklentilerini olumsuz etkilemiştir. Eleştirmekten, seçenek üretmeye fırsat bulamayan sendikalar, "bekle gör" politikasıyla hareket etmekten başka bir şey yapmamışlardır (Yorgun, 2005 :144-145). Ayrıca 12 Eylül rejimi, sendikal hareketin radikal kanadını oluşturan DİSK'i tasfiye ederek, çalışma hayatını düzenleyen tüm kurumları sermayeden yana otoriter bir şekilde yeniden düzenlemiştir. Tüm bunlar yaşanırken, işçi sınıfına dair herhangi bir direnişle karşılaşılmamıştır (Aydoğanolu, 2011: 89).

1991 yılına gelindiğinde, dönemin en önemli gelişmelerinden biri DİSK'in yeniden faaliyete geçmesine izin verilmesi olurken, 1992 yılında ilk defa TÜRK-İŞ, HAK-İŞ ve DİSK 1 Mayısı birlikte kutlamışlardır. Neticede bu dönemde Türk sendikaları felsefi yapılarına göre pragmatik nitelik göstermiştir. DİSK'in doktriner niteliği ise değişen koşullar doğrultusunda değişime uğramıştır. (Tokol, 1994: 109,111,119). Sonuç itibariyle ülkemizde çoğulcu demokraside meydana gelen kesilmeler, sendikaların sürekli ve organik gelişmesini engellediği gibi, yasalar doğrultusunda şekillenen bir sendikacılık anlayışı hakim kılınmıştır (Yorgun, 2005: 159)

**Ülke Karşılaştırmaları Işığında Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisinin
Değerlendirilmesi**

SONUÇ

İşçi sınıfının temel geçim kaynağı olan “emek ve çalışma” kavramının kökenine bakıldığında, literatürde “acı çekmek, azap ve işkence” gibi anlamlar yer almaktadır. Gerçekten de insanlık tarihinde kölelerin, serflerin, işçilerin çalışma yaşamında yer almaları zor ve sancılı bir süreçten geçmiştir. Bu süreci sancılı kılan en önemli faktör, Sanayi Devrimin beraberinde getirdiği makine üretimidir. İnsanlık tarihinde ilk defa insan gücü yerine bir başka güç olan makine gücü kullanılmıştır ki, bu da mülkiyet sorununu doğurarak, emeğini satmaktan başka çaresi olmayan proleterya ile üretim araçları üzerinde mülkiyet hakkının sahibi konumunda yer alan burjuva arasında uçurumun giderek artmasına sebebiyet vermiştir. Bu dönem sosyal sefaletin ve emek sömürsünün had safhaya ulaştığı bir dönem olmuştur. Tüm bu olumsuzluklar işçi sınıfının bilinçlenmesine zemin hazırlarken, meydana gelen işçi hareketleri de sendikacılığın en önemli kanadını oluşturmuştur.

Sendikalar, işçi sınıfının sorunlarını çözebilmek için siyasi fonksiyonlarını kullanmış ve siyasetle her zaman iç içe olmuşlardır. Sendikalar bu fonksiyonunu yerine getirirken, bazen doğrudan bir siyasal parti kurarak işçi temsilini parlamentoya taşıdığı gibi bazen de lobcilik yaparak genel taleplerini yasal dayanağa kavuşturmak için girişimlerde bulunmuşlardır. Ayrıca sendikalar siyasi fonksiyonunu önceleri daha çok ekonomik ve sosyal kazanımlar elde etmek amacıyla kullanırken, zamanla ideolojilerin sendikalar içinde taban oluşturmasıyla doktriner ve pragmatik yapıya ayrılarak şekil almıştır. Dolayısıyla pragmatik sendikacılık anlayışını benimseyen sendikalar, faaliyetlerini doğrudan bir siyasi parti ile ilişki içine girmek yerine toplu pazarlık yöntemini esas almışlardır. Yani pragmatist sendikalar, siyasi partilerle kurdukları ilişkide her iki örgütün karşılıklı çıkarları ve bağımsızlıkları doğrultusunda hareket etmelerinden ötürü bağımsız ilişki modeli içinde değerlendirilmiştir. Bu modelde sendikalarla siyasi partiler arasında doğrudan ve organik bir ilişki mevcut değildir. En tipik örneği ise ABD sendikacılığında görülmektedir. Bağımlı model ise, tek partili totaliter rejimli ülkelerde görülmekte ve sendikaların iktidardaki partiyle kurdukları bağ zorunluluktan doğan bir ilişkidir. Bu ülkelerde

sendikalar, genelde rejimin gerektirdiği şekilde hareket eden örgüt konumunda yer almaktadır. Demokratik parlamenter sisteme dayalı ülkelerde ise, sendikalar siyasi partilerle bağımsızlıklarını koruma kaygısı taşımaksızın gönüllü bağımlı ilişki kurabilmektedirler. İtalya, Fransa gibi ülkelerde sendikalar, herhangi bir zorlama olmaksızın gönüllü olarak siyasi partilerin güdümü altına girmektedirler. Ülkedeki tüm partilere eşit mesafede kalamayıp, kendilerine yakın gördükleri partilerle ilişki içerisine giren sendikalar ise, ara bağımlı model çerçevesinde değerlendirilmektedir. Buna göre İngiltere’de İşçi Partisi’nin kurulmasında İşçi Sendikaları Kongresi önemli rol oynamış ve aralarında organik bir bağ oluşmuştur.

Neticede 1980 sonrası neoliberal dönemde sendikalar, siyaset yapmaktan ve siyasi partilerle ilişki kurmaktan vazgeçmemiş, sendika ve siyaset arasında bağımlı modelden bağımsız modele geçiş görülmüştür. Tabi ki bu durum sendikaları siyaset yapmaktan alıkoymamış, siyasetle olan ilişkiler daha da yoğunlaşmıştır. Son yıllarda yoğun sendikal eylemi savunan “toplumsal hareket sendikacılığı” pek çok ülkede yeni bir model olarak benimsenmiştir. Bu yeni model siyasi partilerle kurulan ilişkilerin sınırlı olması gerektiğini, siyasi partilerin egemenliği altına girmekten kaçınmayı benimsemektedir. Ayrıca toplumun diğer mağdur kesimini de kapsamaktadır. Türkiye’de ise sendikal haklar, gelişmiş Batı ülkelerinde olduğu gibi zorlu mücadeleler sonrası kazanılmamıştır. Dolayısıyla, Türk sendikacılığı kısıtlı bir demokrasi üzerinde emeklemiştir. Sendikaların, başlangıçta siyaset yapmaları ve siyasal partilerden uzak durmaları istenmiş ve tek parti döneminde “sınıfsız toplum yaratma” ilkesi sendikalaşmanın önünde büyük bir engel oluşturmuştur. Türkiye’de parti, sendikadan önce gelmiş ve bu nedenle sendikalar bir baskı unsuru olamamıştır. 1947-1960 dönemi Türk sendikacılığı için deneyim kazanma sürecidir. Bu dönem iç ve dış faktörlerin etkisiyle pragmatik nitelik gösteren sendikalar ön plana çıkmış ve ilerleyen dönemlerde işkolu düzeyinde kurulup, tüzel kişiliğe sahip olmayan şubelerin meydana getirdiği Türkiye tipi sendikalar gelişmeye başlamıştır. İlk örneklerini Metal-İş ve Petrol-İş vermiştir. Daha üst düzeyde örgütlenme ise, 1952 yılında Türk-İş’in kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Bu dönemde siyasi partilerle kurduğu ilişki çerçevesinde bağımsız model içinde yer alan Türk-İş’in “partiler üstü politikacılık” anlayışı, ABD sendikacılığıyla da benzerlik göstermektedir. 1960 yılına gelindiğinde sendikacılık kimlik kazanmış, 1961 Anayasası ile grev bir hak olarak

**Ülke Karşılaştırmaları Işığında Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisinin
Değerlendirilmesi**

tanınmıştır. Ancak tüm bu gelişmelere rağmen grevlerin bir yönü hep eksik kalmış, bir şekilde grev hakkı engellenmiştir. İlerleyen yıllarda DİSK ve Türkiye İşçi Partisi, Hak-İş ve Milli Selamet Partisi, MİSK ve Milliyetçi Hareket Partisi arasında ara bağımlı model çerçevesinde ilişkiler kurulmuştur.

1980 dönemi, şüphesiz Türk sendikal hayatının kısıtlamalarla dolu olduğu ve merkezileşmenin arttığı bir dönem olmuştur. Kabul edilen 1982 Anayasası ile sendikaların en temel faaliyetleri katı kurallara tabi tutulmuştur. Sendikal hareketin radikal kanadını oluşturan DİSK, 12 Eylül rejiminin getirdiği kısıtlamalardan payını almış ve çalışma hayatını düzenleyen tüm kurumlar otoritenin gerektirdiği şekilde yeniden düzenlenmiştir. Sendikalara karşı izlenen politikalar karşısında Türk-İş ilk olarak 1986 yılında ANAP’a karşı açık bir tavır takınmış, 1986 yılında yapılacak olan ara seçimlerde iktidar partisine karşı oy kampanyası yürütmüştür. Yeni dönemde DİSK’in belirlediği ilkeler ise, siyasi iktidardan bağımsız olma ve tabanın söz sahibi olması yönünde nitelik kazanmıştır. Neticede bu dönemde Türk sendikaları, felsefi yapılarına göre pragmatik nitelik göstermektedir.

Sonuç itibariyle, genel olarak Türkiye’de sendikaların sürekli ve organik bir şekilde gelişmesini engelleyen en önemli unsur, çoğulcu demokraside meydana gelen kesilmelerdir. Darbe hükümetlerinin ilk hedefi işçi sınıfı olmuş, işçilerin örgütlenmeleri kesintiye uğrayarak hak araması engellenmiştir. Dolayısıyla yasalar doğrultusunda şekillenen bir sendikacılık anlayışı hakim olmuştur. Kısaca Türk sendikacılık hareketi; hükümetlerin korunmasına alışmış ve yasalar doğrultusunda şekillenen, örgütlenme oranı düşük yapıya sahiptir. Türkiye’de işçi sendikalarının sayıca çok olmasına rağmen, iktidar baskısı ve yeniliğe kapalı sendikal anlayışın hakim olmasında ötürü işçilerin ve toplumun diğer kesimlerinin beklentilerini karşılayamamaktadır.

KAYNAKÇA

Akgeyik, Tekin, “Sendika-Siyaset İlişkisi (Karşılaştırmalı Modeller Açısından), Kamu-İş Dergisi, Cilt:3, Sayı:3, (1994).

Akın, Cihangir, “Japon Endüstriyel İlişkileri (Türkiye İle Kısmi Bir Karşılaştırma)”, Sakarya Üniversitesi Yayını No:14, (1995).

Aydoğanoglu, Erkan, “Dünyada ve Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisi”, Kültür-Sen Yayınları, 2.Basım, Ankara, (2011).

Bayrak, Selami, “Bir İskandinav Refah Devleti Modeli Olarak İsveç’te Esnek Çalışmanın Görünümü”, ÇGSB Çalışma Dünyası Dergisi, Cilt:3, Sayı:1 (2015).

Cerev, Gökçe & Yenihan, Bora, “Sendikalı Kadınlar ve Yaşadıkları Sorunlar: Kocaeli-Gölcük’te Kamu Çalışanları Sendikaları Üzerine Nitel Bir Araştırma”, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt:14, Sayı:4, (2016).

Ekin, Nusret, “Endüstri İlişkileri”, İşletme Fakültesi Yayınları, İstanbul, (1989).

Erol, Işık Sevgi, “Kendine Özgü Yaklaşımıyla Japon Endüstri İlişkileri Sistemi”, Kamu-İş, Cilt:13, Sayı: 4, (2014).

Işıklı, Alpaslan, “Sendikacılık ve Siyaset”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, (1972).

Işıklı, Alpaslan, “Sendikacılık ve Siyaset Cilt 1”, Öteki Yayınevi, Ankara, (1995).

Işıklı, Alpaslan, “Sendikacılık ve Siyaset Cilt 2”, Öteki Yayınevi, Ankara, (1995).

Kocabaş, Fatma, “Endüstri İlişkilerindeki Dönüşüm”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (2015).

Koç, Yıldırım, “Sendikacılık Tarihi”, Türk-İş Eğitim Yayınları, No:1, (1998).

Koç, Yıldırım, “Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi Tarihi”, Kaynak Yayınları, İstanbul, (2003).

Kozak, İbrahim, “İşçi Sendikalarının Tarihi Gelişimi (İngiltere Örneği)”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı:37-38, (2012).

**Ülke Karşılaştırmaları Işığında Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisinin
Değerlendirilmesi**

Lefranc, Georges & Sülker, Kemal, “Dünyada ve Bizde Sendikacılık”, Varlık Yayınları, İstanbul, (1966).

Mahiroğulları, Adnan, “Fransa’da Sendika-Siyasal Parti İlişkileri”, Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı:1, Cilt:18, (2003).

Mahiroğulları, Adnan, “Teorik Çerçevesi ve Dünyadaki Uygulamalarıyla Sendika-Siyaset, Sendika-Siyasal Parti İlişkisi”, Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:19, Sayı:1, (2004).

Mahiroğulları, Adnan, “Dünyada ve Türkiye’de Sendikacılık”, Ekin Yayıncılık, 2.Baskı, Bursa, (2013).

Millen, Bruce, “Gelişen Ülkelerde Sendikalar ve Siyaset”, Sosyal Siyaset Konferansları, (1968).

Özkiraz, Ahmet & Talu, Nuray, “Sendikaların Doğuşu; Türkiye ve Batı Avrupa Ülkeleri Karşılaştırılması”, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, s.108-126, (2008).

Stroby, Jensen, Carsten, “Trade Unionism: Differences and Similarities- A Comparative View on Europe, USA and Asia, Çeviren: Fuat MAN (2004).

Şahin, Hande, “İşçi Hareketine Tarihsel Bir Bakış: Dünden Bugüne Yaşanan Dönüşümlerin Analizi”, İş-Güç-Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt:17,Sayı:1, s.161-184, (2015).

Şenkal, Abdülkadir, “Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika”, Alfa Yayıncılık, 2.Baskı, İstanbul, (2007).

Tokol, Aysen, “Türkiye’de Sendikal Hareket”, Ezgi Yayınları, Bursa, (1994).

Tokol, Aysen, “Endüstri İlişkileri ve Yeni Gelişmeler, Dora Yayıncılık, 7.Baskı, Bursa, (2017).

Tütüncü, Gülsüm, “İngiltere ve Türkiye’de Erken Dönem Sendikacılık Üzerine Karşılaştırmalı bir İnceleme”, Tarih Okulu Dergisi, Sayı:13, s.493-539, (2015).

Uçkan, Banu & Kağnıcıoğlu, Deniz, “Endüstri İlişkileri”, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, (2004).

Uçkan, Banu, Kağnıcıoğlu, Deniz & Çelik, Aziz, “Sendikalar”, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2.Baskı, Eskişehir, (2013).

Yorgun, Sayım, “Küreselleşme Sürecinde Türk Sendikacılığında Yeni Yönelişler ve Alternatif Öneriler, Çalışma ve Toplum, (2005).

Yorgun, Sayım, “Sivil Toplum Düzeninde Sendikaların Geleceği”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı:53, (2007).